

Petkó Mihály¹: A formatervezési minták párhuzamos oltalma

Debreceni Jogi Műhely, 2010. évi (VII. évfolyam) 1. szám (2010. január) 9-13.

A formatervezés a gazdaság szinte valamennyi területén fontos versenyképességi kérdés, egyes ágazatokban (pl. gép-, jármű-, textil- és ruházati ipar, bútorgyártás, lakberendezés, háztartási gépek és áruk, szórakoztató elektronika) az átlagnál is nagyobb jelentőséghez jut. A legutóbbi idők fejleménye, hogy a formatervezés a számítástechnikában és az informatikában is tért hódított. A kis- és középvállalkozások számára a formatervezés különösen nagy esélyt kínál, a termék szellemesen, célszerűen, megnyerően kialakított formája számukra is megnyithatja az utat a piaci sikerhez.

A formatervezés nemcsak a piaci siker előfeltétele, hanem mindennapjaink - otthonunk, munkahelyünk, köztereink - tárgyi kultúrájának alakítója, jó esetben gazdagítója. Kellemes, emberhez méltó, kényelmes és esztétikus környezetünknek is fontos részei a formatervezett, tetszetős tárgyak. Napjainkban Magyarországon mintegy két és fél ezer szakképzett formatervezőről tudunk. Egyharmaduk a vizuális kommunikáció területén talált munkát - azaz például reklámgrafikákat készít, cégek arculatkialakításában vesz részt -, közel ugyanennyien lakberendezőként, belsőépítészként keresik a kenyerüket, és csupán a fennmaradó kisebbség dolgozik a formatervezés hagyományosnak mondható területein.²

Az Európai Unió jogharmonizációs folyamata minden területen érezteti hatását, így nem került el a szellemi alkotások, azon belül pedig az iparjogvédelem területét sem a jogegységesítési tendencia melynek köszönhetően megújult keretek között, egyszerűbb, olcsóbb eljárás keretén belül szerezhettek oltalmat az igénylők. A jogegységesítés a szellemi alkotások hagyományosan multinacionális területén más területekhez képest hamarabb megtörténhetett, hiszen a kedvező alapokról, szerződésekről, egyezményekről már csak egy lépés volt az egységes szabályozás megalkotása. A formatervezési minták szabályozása során az irányelvi szabályozást a közelmúltban rendeleti szintű szabályozás váltotta fel, ílymódon a megalkotott szabályozásnak közvetlen hatása van hazánkban is. Az uniós szintű szabályozás mellett ugyanakkor továbbra is hatályban van a nemzeti szabályozás, így az oltalmat igénylők döntésére van bízva, hogy milyen szintű és terjedelmű oltalmi forma által kívánják védeni formatervezési alkotásaikat.

Napjainkban tehát egy formatervezéssel foglalkozó alkotó több kézenfekvő megoldás közül választhat, elsődlegesen vagy a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvényben foglalt rendelkezések alapján kéri az oltalom megadását, vagy a 2/2006/EK rendelet alapján. A rendeletet 2001. december 12-én fogadták el, és 2002. március 6-án lépett hatályba. Az alábbiakban ezen két jogforrás szabályozását kívánom összevetni, hogy az összehasonlítás eredményeként néhány következtetést levonjak.

A hazai szabályozás alapján mintának minősül valamely termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve a díszítésének a külső jellegzetességei - különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve a felhasznált anyagok jellegzetességei - eredményeznek. A 2/2006/EK rendelet szerint formatervezési minta a termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve a díszítésének külső jellegzetességei - különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület illetve az anyagok jellegzetességei - eredményeznek. Az uniós szabályozás a mintát a lehető legszélesebb értelemben érti, az lehet kettő vagy három dimenziós.) A minta fogalmi meghatározásához szükséges termék meghatározás az uniós szabályozás szerint bármely ipari vagy kézműipari árucikk, ideértve - egyebek mellett - azokat a részeket is, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak, továbbá a csomagolást, a kikészítést, a grafikai jelzéseket és a nyomdai betűformákat, a számítógépi programok

kivételével. A hazai szabályozás a termék fogalmát teljes mértékben az uniós meghatározással azonos tartalommal adja meg. Fontos, hogy nem korlátozódik a termék fogalma formára, alakra, vagy más külső jellegzetességekre, ezért például színek, színekombinációk is oltalomképesek lehetnek.

A hazai szabályozás alapján oltalomban részesülhet minden olyan minta, mely új és egyéni jellegű. Mint azt korábbi munkáimban kifejtettem a két kritérium között nincs akkora különbség, mint első hallásra gondolnánk, alkalmazása azonban indokoltnak mondható. A magyar szabályozáshoz az uniós szabályozás csak az összetett termék értelmezésével ad többet, azaz az összetett termék alkotóelemét képező termékre alkalmazott vagy ilyen termékekben megtestesülő mintát akkor kell újnak és egyéni jellegűnek tekinteni, ha az alkotóelem az összetett termékbe történt beillesztését követően is látható marad annak rendeltetésszerű használata során; és az alkotóelem látható külső jellegzetességei önmagukban is megfelelnek az újdonság és az egyéni jelleg követelményeinek. E ponton az uniós szabályozás szigorúbbnak mondható, hiszen az alkotóelem vonatkozásában is megköveteli az újdonságot és az egyéni jelleget, illetve a használat során való láthatóságot. A hazai szabályozás ezen kritériumokat nem tartalmazza, érzésem szerint indokolatlanul.

Az újdonság kritérium kapcsán szintén található némi különbség, mely abból fakad, hogy az uniós szabályozás ismeri a lajstromozás nélküli védelmet is. Az eljárásbeli különbségekre még a későbbiekben vissza kívánok térni, most csak a szabályozás összevetésével kívánok foglalkozni.

Nemzeti jogunk szerint új a minta, ha azzal azonos minta nem jutott nyilvánosságra az elsőbbség időpontját megelőzően. Az uniós jogszabály értelmében új a formatervezési minta, ha azzal azonos formatervezési minta nem jutott nyilvánosságra

a) a lajstromozás nélkül oltalomban részesülő közösségi formatervezési minta esetén azt a napot megelőzően, amelyen a minta, amelyre az oltalmat igénylik, nyilvánosságra jutott;

b) a lajstromozás alapján oltalomban részesülő közösségi formatervezési minta esetén annak a mintának a lajstromozására irányuló bejelentés bejelentési napját - elsőbbség igénylése esetén az elsőbbség napját - megelőzően, amelyre az oltalmat igénylik.

Az összevetésből látható, hogy lényegi különbség e ponton is csak az uniós szabályozás egzaktabb jellegéből fakad, vagyis hogy az uniós szabályozás ismeri a lajstromozás nélküli oltalmat is. Hasonló a helyzet az egyéni jelleg kritériummal is, ahol az eltérés szintén csupán az eljárásbeli különbségekből fakad, a két szabályozás a legtöbb helyen szó szerint megegyezik.

Az anyagi jogi rendelkezések összevetése után, ahol csupán árnyalatnyi különbségek lelhetők fel a szabályozásokban eljutottunk addig a pontig, hogy megvizsgáljuk, milyen komolyabb különbség tehető a két szabályozás között. Az első leginkább szembeütköző különbség a lajstromozás tekintetében akad, hiszen mint fentebb már jeleztem az uniós szabályozás ismeri a lajstromozás nélküli oltalom lehetőségét is. A közösségi mintaoltalom ezen formája külön eljárás lefolytatása nélkül biztosít valamennyi tagállamra kiterjedő hatályú, a lajstromozott közösségi mintaoltalomnál jóval rövidebb időtartamú jogi védelmet. A lajstromozás nélküli oltalomban részesülő formatervezési mintáknak – a lajstromozott közösségi mintákkal megegyező módon – meg kell felelniük a rendelet szerinti újdonság és egyéni jelleg követelményeknek, ám a közösségi mintaoltalom lajstromozás nélküli formája esetén a minta jogosultja csak akkor léphet fel a minta engedély nélküli hasznosításának minősülő cselekmények ellen, ha azok a minta utánzásával valósultak meg. Azaz ez a védelem egy jóval egyszerűbb, könnyebben elérhető ugyanakkor korlátozottabb védelmet is jelent. Legfőbb előnye olcsóságában rejlik, hiszen a lajstromozási eljárás lefolytatásának hiánya egyben költségkímélő tényezőt jelent, ám csak kisebb fokú védelmet biztosít, hiszen csak az utánzástól való tilalom lehetőségét foglalja magában.

További különbséget jelent, hogy a 2/2006/EK rendelet szerinti védelem közösségi szintű, egyetlen bejelentéssel, egyetlen ügyirattal, egy hivatallal, egyetlen egységes eljárásban lehet olyan mintaoltalmat szerezni, mely megadását követően az egész Közösség területén azonos hatállyal rendelkezik. A formatervezésiminta-oltalom az egyes tagállamok területére korlátozódása uniós szempontból nemkívánatos jelenség, - függetlenül attól, hogy e tagállamok jogszabályainak közelítése megtörtént-e vagy sem - a belső piac megosztásához vezethet olyan termékek vonatkozásában, amelyekben különböző személyeket megillető nemzeti jogok hatálya alá tartozó formatervezési minta testesül meg, és ennél fogva akadályozza az áruk szabad mozgását. A Közösség ezért egy olyan közösségi formatervezésiminta-oltalom létrehozását határozta el, amely közvetlenül alkalmazandó valamennyi tagállamban, mivel csak így módon szerezhető egységes formatervezésiminta-oltalmi jog egyetlen, az összes tagállamot magában foglaló területre, a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál (védjegyek és formatervezési minták) benyújtott egyetlen bejelentéssel, egyetlen jogszabály alapján indult egységes eljárás alapján. Az oltalom tehát egységes. „Némi elhanyagolással olyan nemzeti oltalomhoz hasonlítható, amelyben az Európai Unió összes tagállama egy országnak tekintendő.”³ A 2/2006/EK rendelet preambuluma szerint⁴ a formatervezési minták fokozott oltalma nem csupán azt segíti elő, hogy az egyes szerzők szakterületükön hozzájárulnak a kiemelkedő minőség Közösségen belüli eléréséhez, hanem új termékek bevezetésére és fejlesztésére, valamint az előállításukra irányuló befektetésekre is ösztönöz. Ennél fogva egy könnyebben hozzáférhető formatervezésiminta-oltalmi rendszer, amely igazodik a belső piac igényeihez, nélkülözhetetlen a közösségi gazdaság számára. A lajstromozott közösségi formatervezésiminta-oltalomból eredő jog kizárólagos jellege megfelel a nagyobb jogbiztonságnak. Helyénvaló ugyanakkor, hogy a lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalom csak az utánzással szembeni fellépést biztosító jogot teremtsen. Ezért az oltalom nem terjedhet ki olyan formatervezett termékekre, amelyek egy második szerzőnek az első szerzőtől függetlenül kialakított formatervezési mintájának eredményeként jönnek létre. E jog azon termékek kereskedelmére is kiterjed, amelyekben a bitorolt formatervezési minták megtestesülnek. A 2/2006/EK rendelet alapvető célja, hogy a lajstromozott közösségi formatervezési minta-oltalom megszerzéséhez szükséges eljárás a bejelentők számára a lehető legkisebb költséggel és nehézséggel járjon, és így az a kis- és középvállalkozások, valamint az egyéni szerzők számára egyaránt könnyen elérhető legyen. A Közösségi lajstromozási eljárás menete a következő. A közösségi mintaoltalmi rendszer működtetését - a közösségi védjegyrendszerrel együtt - a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (Office for Harmonization in the Internal Market angol rövidítésével: OHIM) végzi. A spanyolországi Alicantében a közösségi védjegyről szóló 40/94/EK tanácsi rendelettel felállított OHIM 2003. január 1-je óta fogadja a lajstromozott közösségi formatervezési minták bejelentéseit, bár tényleges működését e téren később, 2003. április 1-jén kezdte meg, s az addig beérkezett kérelmeket is ezzel a bejelentési nappal kezeli.⁵ Hazánk uniós csatlakozása a formatervezési minták jogi védelmének területén kettős hatással járt, egyrészt lehetővé vált a hazai alkotók számára is, hogy az OHIM-nál tegyenek bejelentést, másrészt a korábban már bejelentett minták tekintetében a védelmi kör Magyarország területével bővült, ezen oltalmak hatálya hazánkban is érvényesül.

A közösségi mintaoltalmi bejelentéseket magyar bejelentők mind az Magyar Szabadalmi Hivatalnál (továbbiakban: MSZH), mind az OHIM-nál benyújthatják. Ha a bejelentést az MSZH-hoz nyújtják be, az MSZH értesíti a bejelentőt a benyújtás tényéről, időpontjáról és az átvett dokumentumokról, és a bejelentést az OHIM-hoz továbbítja. Ha a bejelentő a továbbítási díjat nem fizette meg, az MSZH figyelmezteti a bejelentőt a díj megfizetésére. Az MSZH a bejelentést csak a továbbítási díj megfizetését követően továbbítja. A bejelentés

napja az MSZH-hoz történő beérkezés napja lesz, ha az MSZH két hónapon belül továbbítja az OHIM-nak a bejelentés iratait. Az MSZH a bejelentéseket csak a továbbítási díj megfizetését követően továbbítja.

A bejelentő természetesen közvetlenül is fordulhat az OHIM-hoz – megspórolva a továbbítási díjat – ráadásul a bejelentés megtételére elektronikus úton is van lehetőség.⁶ A bejelentési kérelmet és mellékleteit (a minta ábrázolását többek között) egyébként is elektronikus formátumban szükséges benyújtani. Az on-line űrlap használatának előnye, hogy gyors és azonnali visszaigazolás érkezik a bejelentésről. A közösségi formatervezési minta lajstromozására irányuló bejelentésnek tartalmaznia kell:

- a) a lajstromozás iránti kérelmet;
- b) a bejelentő azonosítására alkalmas adatokat;
- c) a formatervezési minta többszörözésre alkalmas ábrázolását.⁷

A bejelentésért bejelentési és közzétételi díjat kell fizetni. A lajstromozott közösségi mintaoltalmat versenyképes áron lehet megszerezni. A minimális bejelentési díj, amely a lajstromozás és a közzététel költségét foglalja magába, kb. 350 euró (85-90 000 Ft). Ez mindössze háromszorosa a csak Magyarország területére kiterjedő oltalom díjának, így a hazai és a közösségi piac méretét összehasonlítva a közösségi oltalom jóval költséghatékonyabb megoldásnak tűnik.⁸ Az OHIM a bejelentést követő szükséges vizsgálatok eredményeként lajstromozza a mintát.

A leírtakból nyomon követhető, hogy a formatervezési minták megalkotói az oltalmi lehetőségek széles tárházából válogathatnak. A Charles-Henry Massa és Alain Strowel szerzőpáros összefoglalása⁹ szerint az Európai Unióban jelenleg a következő „bőségszaru” áll a tervezők rendelkezésére:

1. lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalom,
2. lajstromozott közösségi formatervezésiminta-oltalom,
3. közösségi védjegy,
4. nemzeti vagy regionális (Benelux) formatervezési minta,
5. nemzeti vagy regionális (Benelux) védjegy,
6. nemzeti szerzői jog,
7. a tisztességtelen verseny tilalma.

Az alkotók természetesen a legszélesebb körű védelemre törekcsenek, a lehető legegyszerűbb eljárás eredményeként, költséghatékony módon. A Magyar Szabadalmi Hivatal (a továbbiakban: MSZH) 2000-ben 653 ipari mintaoltalmi bejelentést fogadott nemzeti úton és 472 bejelentést nemzetközi úton, ez az akkori rendben ugyanennyi számú mintára vonatkozott. 2004-ben 371 formatervezési mintaoltalmi bejelentés érkezett nemzeti úton, ez a 371 bejelentés viszont összesen 1290 mintát foglalt magában. 2004-ben csupán 301 nemzetközi bejelentés érkezett, amely összesen 1388 mintát foglalt magában a 2003. évi 3390 mintával szemben.¹⁰ A nemzeti hivatalok szerte az Unióban a bejelentések 20-40%-os csökkenését tapasztalták a rendelet hatálybalépése óta, s hasonló csökkenés figyelhető meg a hágai letéteket illetően is.¹¹

Ezen számadatok elgondolkodtatnak a párhuzamos szabályozások szükségessége tekintetében, szükségszerűen felvetik a nemzeti intézményrendszerek jelenlegi formában való működtetésének indokoltságát. Álláspontom szerint napjainkban, amikor az állami szerepvállalás változtatásáról oly sok szó esik, érdemes lenne fontolóra venni meglévő jog- és közigazgatási intézményeink működési körének átalakítását, vagyis átgondolni annak a lehetőségét, hogy szükség van-e jelenlegi formában a nemzeti mintaoltalomra.

Egyetértek Zombori Zsolt azon megfogalmazásával, miszerint „az egyes elemek, azaz a nemzeti jogok és a közösségi formatervezésiminta-oltalom nem kioltják és akadályozzák

egymást, hanem egységes feltételek szerint, növelve a jogbiztonságot, széles körű választási lehetőséget biztosítanak, a választás többé nem attól függ, hogy az adott minta melyik tagállamban milyen okból van kizárva az oltalomból.”¹² Mindazonáltal úgy vélem a jövőre nézve, ha már adott a lehetősége egy szélesebb jogvédelmet biztosító, legalább annyira gyors és egyszerű eljárás keretében történő jogi oltalomnak, élni kellene a lehetőséggel és a hazai szabályozást fokozatosan átalakítani annak érdekében, hogy annak eredményeként a Közösségi védelem, lajstromozási eljárás nyerjen elsőbbséget, a magyar hatóság segítő iránymutatása mellett. A gyakorlat az idő előre haladtával előbb, vagy utóbb egyébként is eldönti ezt a kérdést.

¹ Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék

² A design és jogi védelme (2006/1 – Unión belül), Cégvezetés, XIV. évfolyam 1. szám, www.cegvezetes.hu

³ Szöllősi Gusztáv: A közösségi formatervezési mintáról. Védjegyvilág, 2003. 3. sz., 34. o.

⁴ 2/2006/EK (7)-(13)

⁵ Szöllősi Gusztáv: i.m., 35. o.

⁶ <http://oami.eu.int/en/design/efentry>

⁷ 2/2006/EK 36. cikk

⁸ Zombori Zsolt Formatervezési mintal-oltalom Magyarországon és az Európai Közösségben III., Az Elte Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszékén készült diplomamunka szerkesztett változata (konzulens: dr. Faludi Gábor), amelynek első és második része az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2006. áprilisi, illetve júniusi számában jelent meg 111. évf. 4. szám. 16. o.;

⁹ Charles-Henry Massa – Alain Strowel: Community Design: Cinderella Revamped. European Intellectual Property Review, 2003. 2. sz., 68. o.

¹⁰ www.mszh.hu

¹¹ Szöllősi Gusztáv: i. m. (85), 37. o.

¹² Zombori Zsolt: i.m. 20. o.